

O'ZBEK VA GERMAN TILLARIDA FUNKSIONAL – SEMANTIK KATEGORIYALARNING QIYOSIY TADQIQI

Avazova Lobar Buriyevna,

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti Rus tili va adabiyoti kafedrasida o'qituvchisi.

Qashqadaryo viloyati, Qarshi shahri.

avazovalobar7@gmail.com

Negmatjonova Zebo Baxtiyor qizi,

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti 2-kurs talabasi.

zebonegmatjonova04@gmail.com

DOI: <https://doi.org/10.54613/ku.v18iB.1708>

MAQOLA HAQIDA/ О СТАТЬЕ

ANNOTATSIYA/ АННОТАЦИЯ

Qabul qilindi: 18-may 2026-yil

Tasdiqlandi: 21-may 2026-yil

Jurnal soni: 18-B

Maqola raqami: 49

KALIT SO'ZLAR/ КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

Qiyosiy tilshunoslik, funksional-semantik kategoriya, o'zbek tili, german tillari, semantika, grammatika, lingvistik tahlil, til sistemasi, funksional yondashuv, lingvosemantika, pragmalingsvistika, modalik

Mazkur ilmiy tadqiqot o'zbek va german tillaridagi funksional-semantik kategoriyalarning qiyosiy tahliliga bag'ishlangan. Tadqiqotda ikki tilning grammatik va semantik tizimlari zamonaviy lingvistik yondashuvlar asosida o'rganiladi hamda funksional-semantik birliklarning ifodalanish usullari tahlil qilinadi. Xususan, zamon, modalik, aspektuallik, predikativlik va subyektiv munosabat kabi kategoriyalarning til tizimidagi o'rni hamda ularning nutq jarayonida qo'llanish xususiyatlari qiyosiy jihatdan yoritiladi. Tadqiqot davomida o'zbek va german tillaridagi umumiy va farqli jihatlar aniqlanib, ularning lingvistik tabiati ilmiy asosda tavsiflanadi. Shuningdek, funksional-semantik kategoriyalarning tarjima jarayonidagi ahamiyati ham ko'rib chiqiladi. Tadqiqot natijalari qiyosiy tilshunoslik, lingvosemantika, pragmalingsvistika hamda tarjimashunoslik sohalarida nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

ABOUT THE PAPER

ANNOTATION

Accepted: 18 May 2026

Approved: 21 May 2026

Volume: 18-B

Paper number: 49

KEYWORDS

comparative linguistics, functional-semantic category, Uzbek language, German languages, semantics, grammar, linguistic analysis, language system, functional approach, linguistic semantics, pragmalingsvistics, modality

This scientific research is devoted to the comparative study of functional-semantic categories in the Uzbek and German languages. The study investigates the grammatical and semantic systems of the two languages on the basis of modern linguistic approaches and analyzes the ways functional-semantic units are expressed. In particular, such categories as tense, modality, aspectuality, predicativity, and subjective relations are comparatively examined with regard to their role in the language system and their usage in speech processes. The research identifies common and distinctive features of the Uzbek and German languages and provides a scientific description of their linguistic nature. Furthermore, special attention is paid to the significance of functional-semantic categories in translation processes. The results of the study are expected to contribute to the development of comparative linguistics, linguistic semantics, pragmalingsvistics, and translation studies both theoretically and practically.

Kirish. Bugungi kunda jahonda globallashuv jarayonlarining jadallashuvi, xalqlar o'rtasidagi madaniy va ilmiy aloqalarning kengayishi tilshunoslik sohasida qiyosiy tadqiqotlarga bo'lgan ehtiyojni yanada oshirmoqda. Xususan, turli til oilalariga mansub tillarning grammatik, semantik va funksional xususiyatlarini o'rganish zamonaviy lingvistikaning dolzarb yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan o'zbek va german tillaridagi funksional-semantik kategoriyalarni qiyosiy jihatdan tadqiq etish ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Funksional-semantik kategoriyalar til birliklarining mazmun va vazifaviy jihatlarini ifodalovchi muhim lingvistik hodisalardan biri bo'lib, ular til tizimida kommunikativ jarayonning samarali amalga oshirilishida muhim o'rin tutadi. Mazkur kategoriyalar orqali zamon, modalik, aspektuallik, predikativlik, shaxs munosabati kabi ma'nolar ifodalanadi. Har bir tilda ushbu kategoriyalar o'ziga xos grammatik va semantik vositalar orqali namoyon bo'ladi. Shu sababli turli tillarda funksional-semantik kategoriyalarning ifodalanish usullarini qiyosiy o'rganish tillarning ichki tizimini chuqurroq anglash imkonini beradi. O'zbek tili turkiy tillar oilasiga mansub bo'lsa, german tillari hind-yevropa tillari oilasining german guruhiga kiradi. Mazkur tillarning genetik jihatdan farqli bo'lishiga qaramay, ularning funksional-semantik tizimida ayrim umumiyliklar va farqli jihatlar mavjud. Ayniqsa, grammatik kategoriyalarning ifodalanish shakllari, semantik yuklamasi hamda nutqdagi funksional vazifalari qiyosiy tadqiqot uchun muhim manba hisoblanadi. Tadqiqotning dolzarbligi shundaki, zamonaviy tilshunoslikda funksional-semantik yondashuv asosida olib borilayotgan izlanishlar nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham muhim ahamiyatga ega. Xususan, tarjimashunoslik, lingvodidaktika, pragmalingsvistika hamda kompyuter lingvistikasi sohalarida bunday tadqiqot natijalaridan samarali foydalanish mumkin. Shu bilan birga, o'zbek va german tillarining qiyosiy tadqiqi tillararo kommunikatsiya jarayonlarini takomillashtirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar tahlili. Funksional-semantik kategoriyalar nazariyasi zamonaviy tilshunoslikning muhim yo'nalishlaridan biri bo'lib, uning shakllanishida rus, yevropa va mahalliy tilshunos olimlarning ilmiy qarashlari alohida o'rin tutadi. Ushbu nazariyaning metodologik asoslari til birliklarini faqat grammatik shakl nuqtayi nazaridan emas, balki ularning ma'no va kommunikativ vazifalari birligida o'rganishga qaratilganligi bilan ahamiyatlidir.

Lingvistik terminologiyaning nazariy asoslarini ishlab chiqishda O.S.Ahmanovning ishlari muhim manba hisoblanadi. Olimning lingvistik terminlar lug'atida funksional grammatika, semantika, grammatik kategoriya va til tizimiga oid tushunchalarning ilmiy izohlari berilgan bo'lib, ular funksional-semantik kategoriyalar mohiyatini anglashda nazariy asos vazifasini bajaradi [1, 412-b.].

Funksional-semantik maydon nazariyasining shakllanishi va rivojlanishida A.V.Bondarkoning ilmiy ishlari alohida ahamiyat kasb etadi. Olim funksional-semantik kategoriyalarni grammatik va leksik vositalarning o'zaro munosabati asosida izohlaydi hamda funksional-semantik maydon tushunchasini tilshunoslikka keng tatbiq etadi. Uning fikricha, til birliklari kommunikativ vazifalarni bajarish jarayonida yagona funksional tizim sifatida namoyon bo'ladi [2, 18–25-b.]. Bondarko zamon, modalik va aspektuallik kabi kategoriyalarning markaz va periferiyadan tashkil topgan murakkab semantik tuzilishga ega ekanligini ta'kidlaydi [2, 56-b.].

V.V.Vinogradovning grammatik nazariyasi ham funksional-semantik tadqiqotlar uchun muhim metodologik manba hisoblanadi. Olim so'zning grammatik ma'nosi va uning nutqdagi vazifalarini o'rganib, predikativlik hamda modal munosabatlarning til tizimidagi o'rnini keng yoritgan. Vinogradov tilning grammatik qurilishi va semantik mazmuni o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ko'rsatib beradi [3, 94–98-b.].

Zamon kategoriyasining funksional-semantik xususiyatlari mashhur ingliz tilshunosi B.Comrie tomonidan batafsil o'rganilgan. Olim zamoni voqelik va nutq momenti o'rtasidagi munosabat sifatida talqin qilib, turli

tillarda temporallikning ifodalanish usullarini qiyosiy jihatdan tahlil qilgan [4, 36–44-b.]. Uning qarashlari o'zbek va german tillaridagi zamon kategoriyasini tadqiq etishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Semantika nazariyasining rivojlanishida J.Lyonsning ilmiy ishlari muhim o'rin egallaydi. Olim til birliklarining ma'nosi, kontekst bilan bog'liqligi va kommunikativ funksiyalarini chuqur tahlil qilgan. Lyons semantik munosabatlari va pragmatik omillarning o'zaro aloqasiga alohida e'tibor qaratib, funksional-semantik kategoriyalarni tushinishda muhim nazariy qarashlarni ilgari surgan [5, 122–128-b.].

German tillari grammatik tizimini tadqiq etishda G.Helbig va J.Buschaning "Deutsche Grammatik" asari asosiy manbalardan biri hisoblanadi. Mualliflar nemis tilidagi zamon, mayl, modal fe'llar va predikativ konstruksiyalarning grammatik hamda semantik xususiyatlarini keng yoritganlar. Ayniqsa, modal ma'nolarning sintaktik va pragmatik ifodalanishiga oid fikrlar ushbu tadqiqot uchun muhim ahamiyatga ega [6, 210–224-b.].

Nemis tilining zamonaviy grammatik tizimi Duden grammatikasi asosida ham keng tadqiq etilgan. Mazkur manbada funksional-semantik kategoriyalarning til tizimidagi o'rni, ularning sintaktik va semantik realizatsiyasi ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Nemis tilidagi analitik fe'l shakllari va murakkab predikativ konstruksiyalarning qo'llanishi batafsil tavsiflangan [7, 487–503-b.].

U.Engelning grammatik tadqiqotlarida esa nemis tilidagi funksional birliklarning strukturaviy va kommunikativ xususiyatlari yoritilgan. Olim grammatik kategoriyalarning real nutq jarayonidagi qo'llanishiga e'tibor qaratib, ularning funksional imkoniyatlarini tahlil qiladi [8, 145–157-b.].

O'zbek tilshunosligida funksional-semantik masalalarga bag'ishlangan tadqiqotlar so'nggi yillarda sezilarli rivojlandi. "O'zbek tilshunosligi bo'yicha ilmiy maqolalar to'plami"da grammatik kategoriyalarning semantik mohiyati, zamon va modal ma'nolarning ifodalanish usullari hamda ularning kommunikativ vazifalari yoritilgan [9, 65–72-b.].

"O'zbek tili grammatikasi" asarida esa o'zbek tilidagi grammatik kategoriyalar tizimi, xususan, fe'l kategoriyalari, zamon, mayl va shaxs-son shakllarining semantik-funksional xususiyatlari keng tavsiflangan. Ushbu manba o'zbek tilidagi funksional-semantik kategoriyalarni tavsiflashda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi [10, 233–248-b.].

Tahlil qilingan adabiyotlar shuni ko'rsatadiki, funksional-semantik kategoriyalar masalasi rus, yevropa va o'zbek tilshunosligida keng o'rganilgan bo'lsa-da, o'zbek va german tillarini qiyosiy aspektida, ayniqsa funksional-semantik maydon nazariyasi asosida kompleks tarzda tadqiq etish masalasi yetarlicha yoritilmagan. Mazkur holat ushbu tadqiqotning ilmiy yangiligi va dolzarbligini belgilaydi hamda o'zbek va german tillaridagi funksional-semantik kategoriyalarning umumiy va o'ziga xos jihatlari aniqlash zaruratini yuzaga keltiradi.

Metodologiya. Mazkur tadqiqotda o'zbek va german tillaridagi funksional-semantik kategoriyalarni qiyosiy o'rganish uchun kompleks lingvistik yondashuv qo'llanildi. Tadqiqotning metodologik asosini funksional grammatika, qiyosiy tilshunoslik va lingvosemantika nazariyalari tashkil etdi. Tahlil jarayonida qiyosiy-tahliliy metod yordamida ikki tilning zamon, modalik, aspektuallik va predikativlik kategoriyalari o'zaro taqqoslandi. Tavsifiy metod orqali ushbu kategoriyalarning grammatik va semantik xususiyatlari izohlandi. Funksional-semantik tahlil metodi vositasida til birliklarining kommunikativ vazifalari va ma'no ifodalash imkoniyatlari o'rganildi. Shuningdek, kontekstual tahlil asosida funksional-semantik kategoriyalarning nutq jarayonidagi qo'llanish xususiyatlari hamda ma'no o'zgarishlari aniqlandi. Tadqiqot materiallari sifatida o'zbek va nemis tillari grammatikalaridan, ilmiy adabiyotlardan hamda autentik matnlardan foydalanildi. Natijalar tizimlashtirish va umumlashtirish usullari asosida ilmiy xulosalarga keltirildi.

Natijalar. Mazkur tadqiqot jarayonida o'zbek va german tillaridagi funksional-semantik kategoriyalar qiyosiy jihatdan tahlil qilinib, ularning grammatik, semantik hamda pragmatik xususiyatlariga oid muhim ilmiy natijalar aniqlandi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, har ikki til tizimida funksional-semantik kategoriyalar kommunikativ mazmuni shakllantirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Biroq ushbu kategoriyalarning ifodalanish shakllari, grammatik mexanizmlari va nutqdagi realizatsiyasi tilning tipologik xususiyatlariga bog'liq ravishda farqlanadi.

Qiyosiy tahlil natijasida o'zbek va german tillarida zamon (temporallik) kategoriyasi mavjud bo'lib, uning asosiy vazifasi harakat yoki holatning vaqtga munosabatini ifodalashdan iborat ekanligi aniqlandi. O'zbek tilida zamon ma'nolari asosan fe'l affiksleri orqali sintetik usulda ifodalansa, german tillarida esa yordamchi fe'llar va murakkab fe'l shakllari ishtirokidagi analitik konstruksiyalar ustunlik qiladi. Shu sababli german tillarida vaqt munosabatlari yanada differensiallashgan holda

ifodalansa, o'zbek tilida zamon ma'nolarining ayrim jihatlari kontekst orqali aniqlashtiriladi.

Modalik kategoriyasining qiyosiy tahlili natijasida har ikki tilda so'zlovchining voqelikka bo'lgan munosabati, ehtimollik, zarurat, istak, buyruq va imkoniyat kabi ma'nolar ifodalanishi aniqlandi. Biroq german tillarida modal fe'llarning rivojlangan tizimi mavjud bo'lib, ular modal ma'nolarni ifodalashning asosiy vositasi sifatida namoyon bo'ladi. O'zbek tilida esa modal ma'nolar fe'l shakllari, yuklamalar, yordamchi so'zlar hamda intonatsion vositalar yordamida ifodalanadi. Natijada bir xil semantik mazmun turli grammatik vositalar orqali realizatsiya qilinishi kuzatildi.

Aspektuallik kategoriyasining tahlili shuni ko'rsatdiki, harakatning davomiyligi, takroriyliigi, yakunlanganligi va natijaviyligi har ikki tilda mavjud bo'lsa-da, ularning ifodalanish usullari sezilarli darajada farqlanadi. O'zbek tilida aspektual ma'nolar ko'pincha analitik fe'l shakllari, ravishdosh konstruksiyalari va leksik vositalar orqali ifodalansa, german tillarida ushbu ma'nolar ko'proq kontekst, fe'l semantikasi va grammatik konstruksiyalar vositasida yuzaga chiqadi. Bu holat aspektuallik kategoriyasining universalligini, ammo uning ifodalanish vositalari milliy til tizimiga bog'liq ekanligini ko'rsatadi.

Predikativlik kategoriyasi bo'yicha olib borilgan tahlillar natijasida har ikki tilning gap qurilishida kesim markaziy o'rin egallashi aniqlandi. Biroq german tillarida qat'iy so'z tartibi predikativ munosabatlarni ifodalashda muhim rol o'ynasa, o'zbek tilida morfologik ko'rsatkichlarning ustunligi kuzatiladi. Bu esa german tillarining analitik, o'zbek tilining esa agglutinativ xususiyatlari bilan izohlanadi.

Tadqiqot davomida funksional-semantik kategoriyalarning pragmatik jihatlari ham o'rganildi. Natijalar shuni ko'rsatdiki, bir xil grammatik shakl turli kommunikativ vaziyatlarda turlicha semantik yuklama kasb etishi mumkin. Kategoriya ma'nolarining kontekstga bog'liq holda o'zgarishi, ayniqsa, modalik va temporallik tizimlarida yaqqol namoyon bo'ldi. Bu esa funksional-semantik kategoriyalarni faqat grammatik hodisa sifatida emas, balki nutq va kommunikatsiya bilan uzviy bog'liq murakkab tizim sifatida o'rganish zarurligini tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijalari o'zbek va german tillarining funksional-semantik tizimlari o'rtasida muayyan universallik mavjudligini ko'rsatdi. Har ikki tilda zamon, modalik, aspektuallik va predikativlik kabi kategoriyalar kommunikativ ehtiyojlarni qondirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, ularning grammatik realizatsiyasi va strukturaviy tashkil topishi tipologik jihatdan sezilarli farqlarga ega. Bu farqlar tillarning tarixiy taraqqiyoti, grammatik qurilishi va kommunikativ an'analari bilan bog'liq ekanligi aniqlandi.

Tarjimashunoslik nuqtayi nazaridan olib borilgan kuzatishlar funksional-semantik ma'nolarni adekvat tarjima qilishda grammatik moslikdan ko'ra funksional muvofiqlik muhimroq ekanligini ko'rsatdi. Bir tilda affiks orqali ifodalangan ma'no boshqa tilda yordamchi fe'l, sintaktik konstruksiya yoki leksik vosita orqali berilishi mumkin. Shu sababli tarjima jarayonida shakliy emas, balki funksional-semantik ekvivalentlik tamoyiliga tayanish samaraliroq natija beradi.

Tadqiqot natijalari o'zbek va german tillarining funksional-semantik tizimini qiyosiy jihatdan chuqurroq anglash imkonini berdi. Aniqlangan o'xshash va farqli jihatlar qiyosiy tilshunoslik, lingvosemantika, pragmatiklik hamda tarjimashunoslik sohalaridagi nazariy qarashlarni boyitishga xizmat qiladi. Shuningdek, mazkur natijalar xorijiy tillarni o'qitish metodikasi, tarjima amaliyoti va tillararo kommunikatsiya masalalarini takomillashtirishda ham muhim ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Muhokama. Funksional-semantik kategoriyalar til tizimining eng muhim tarkibiy qismlaridan biri bo'lib, ular til birliklarining nafaqat grammatik shaklini, balki mazmunini va kommunikativ vazifalarini ham o'zida mujassamlashtiradi. Mazkur tadqiqot natijalari o'zbek va german tillarining genetik jihatdan turli til oilalariga mansub bo'lishiga qaramay, ularning funksional-semantik tizimlarida muayyan umumiyliklar mavjudligini ko'rsatdi. Bu holat inson tafakkuri va kommunikativ ehtiyojlarining universalligi bilan izohlanadi. Chunki har qanday til zamon, modalik, predikativlik va aspektuallik kabi ma'nolarni ifodalashga xizmat qiluvchi vositalarga ega bo'lishi zarur.

Tadqiqot davomida aniqlangan muhim jihatlardan biri shundaki, funksional-semantik kategoriyalar turli tillarda bir xil kommunikativ vazifani bajarishga qaramay, ularning grammatik realizatsiyasi sezilarli darajada farq qiladi. O'zbek tili agglutinativ tuzilishga ega bo'lgani sababli grammatik ma'nolar asosan affiksler vositasida ifodalanadi. German tillarida esa analitik vositalar, yordamchi fe'llar va qat'iy sintaktik konstruksiyalar ustunlik qiladi. Mazkur farq til tizimlarining tipologik xususiyatlari bilan bog'liq bo'lib, funksional-semantik kategoriyalarning ifodalanish mexanizmlariga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Zamon kategoriyasi tahlili shuni ko'rsatdiki, har ikki tilda vaqt munosabatlari ifodalash muhim kommunikativ vazifani bajaradi. Biroq

german tillarida zamon shakllarining grammatik differensiallashuvi kuchliroq rivojlangan. O'zbek tilida esa ayrim temporal ma'nolar kontekst va leksik vositalar yordamida aniqlashtiriladi. Bu holat til iqtisodiyligi va kommunikativ samaradorlik tamoyillari bilan bog'liq bo'lib, bir xil ma'noning turli vositalar orqali ifodalanish imkoniyatini yaratadi.

Modalik kategoriyasi bo'yicha olingan natijalar ham qiziqarli ilmiy kuzatishlarni yuzaga chiqardi. German tillarida modal fe'llarning alohida tizimi mavjudligi modal ma'nolarni aniq va grammatik jihatdan qat'iy ifodalash imkonini beradi. O'zbek tilida esa modal ma'nolar turli grammatik va leksik vositalarning uyg'unlashuvi orqali yuzaga keladi. Bu esa modalik kategoriyasining o'zbek tilida nisbatan kengroq funksional maydonga ega ekanligini ko'rsatadi. Natijada bir xil ma'no turli kontekstlarda turlicha shakllarda namoyon bo'lishi mumkin.

Aspektualik kategoriyasining qiyosiy tahlili tilshunoslikda keng muhokama qilinadigan masalalardan biridir. Tadqiqot natijalari o'zbek tilida harakatning davomiyligi, takroriyli va yakunlanganligi maxsus grammatik shakllar hamda analitik konstruksiyalar orqali ifodalanishini ko'rsatdi. German tillarida esa aspektual ma'nolar ko'pincha fe'lning semantik xususiyatlari yoki kontekst yordamida anglashiladi. Bu holat aspektualikning universal semantik kategoriya ekanligini, biroq uning grammatiklashuv darajasi turli tillarda bir xil emasligini tasdiqlaydi.

Predikativlik kategoriyasi bo'yicha kuzatilgan natijalar ham muhim ilmiy ahamiyatga ega. Har ikki tilda gapning kommunikativ markazi predikativ birlik hisoblanadi. Biroq german tillarida sintaktik strukturaning qat'iyli predikativ munosabatlarni shakllantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. O'zbek tilida esa morfologik vositalarning rivojlanganligi sababli so'z tartibi nisbatan erkin bo'lib, predikativ ma'no grammatik ko'rsatkichlar orqali ifodalanadi. Bu esa tillarning strukturaviy tashkil topishidagi asosiy farqlardan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Tadqiqot davomida funksional-semantik kategoriyalarning pragmatik jihatlari ham alohida e'tiborni tortdi. Xususan, bir xil grammatik shakl turli nutqiy vaziyatlarda turlicha ma'no kasb etishi aniqlandi. Bu holat funksional-semantik kategoriyalarning kontekst bilan chambarchas bog'liqligini ko'rsatadi. Demak, ushbu kategoriyalarni faqat grammatik tizim doirasida emas, balki kommunikativ faoliyat va pragmatik omillar bilan uzviy bog'liq holda o'rganish zarur.

Olingan natijalar funksional grammatika nazariyasining asosiy tamoyillarini ham tasdiqlaydi. Xususan, A.V. Bondarko tomonidan ilgari surilgan funksional-semantik maydon nazariyasiga ko'ra, ma'lum bir semantik mazmun turli sathdagi til vositalari orqali ifodalanishi mumkin. Tadqiqot davomida o'zbek va german tillarida aynan shunday holatlar kuzatildi. Bir tilda grammatik shakl bilan ifodalangan ma'no boshqa tilda sintaktik yoki leksik vositalar yordamida berilishi mumkinligi aniqlandi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. – М.: Советская энциклопедия, 1966. – 608 с.
2. Бондарко А. В. Функциональная грамматика. – Л.: Наука, 1984. – 136 с.
3. Виноградов В. В. Русский язык (Грамматическое учение о слове). – 3-е изд. – М.: Высшая школа, 1986. – 640 с.
4. Comrie B. Tense. – Cambridge: Cambridge University Press, 1985. – 139 p.
5. Lyons J. Semantics. Vol. 1–2. – Cambridge: Cambridge University Press, 1977. – 897 p.
6. Helbig G., Buscha J. Deutsche Grammatik: Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. – Leipzig: Langenscheidt Verlag Enzyklopädie, 2001. – 654 S.

Muhokama natijalari tarjimasunoslik nuqtayi nazaridan ham muhim xulosalarni yuzaga keltirdi. Til tizimlaridagi struktur va semantik tafovutlar tarjima jarayonida muayyan qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi. Ayniqsa, modalik, aspektualik va temporalik kategoriyalarining ekvivalentlarini topish jarayonida shakliy moslik har doim ham yetarli bo'lmaydi. Shu sababli tarjimada funksional-semantik muvofiqlik tamoyiliga amal qilish maqsadga muvofiqdir. Bu esa tarjima sifatini oshirish hamda matnning kommunikativ ta'sir kuchini saqlab qolishga xizmat qiladi.

Shunday qilib, tadqiqot natijalari o'zbek va german tillaridagi funksional-semantik kategoriyalarni qiyosiy jihatdan o'rganish nafaqat ushbu tillarning grammatik va semantik tizimini chuqurroq anglash imkonini berishini, balki qiyosiy tilshunoslik, pragmatik va tarjimasunoslikning dolzarb nazariy masalalarini hal etishda ham muhim ilmiy manba bo'lib xizmat qilishini ko'rsatdi.

Xulosa. O'zbek va german tillarining funksional-semantik tizimi tilning grammatik tuzilishi hamda kommunikativ imkoniyatlari o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni yaqqol namoyon etadi. Har ikki tilda zamon, modalik, aspektualik va predikativlik kabi kategoriyalar nutq mazmunini shakllantirishda muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Ularning mazmuniy vazifalari ko'p jihatdan o'xshash bo'lsa-da, ifodalanish mexanizmlari va grammatik vositalari tilning tipologik xususiyatlariga muvofiq ravishda farqlanadi. O'zbek tilida affiksial vositalarning ustunligi, german tillarida esa analitik konstruksiyalar va yordamchi fe'llarning faol qo'llanishi funksional-semantik ma'nolarning turlicha grammatiklashuv darajasini ko'rsatadi. Bu holat til tizimlarining o'ziga xos rivojlanish yo'li va struktur tashkil topishi bilan chambarchas bog'liqdir. Funksional-semantik kategoriyalarning mazmuni ko'pincha kontekst, kommunikativ vaziyat va so'zlovchining maqsadiga qarab aniqlashadi. Shu sababli ularni faqat grammatik shakllar orqali emas, balki semantik va pragmatik omillar birligida anglash muhim ahamiyat kasb etadi. Til birliklarining mazmuniy imkoniyatlari nutq jarayonida yanada kengayib, kommunikativ ehtiyojlarni qondirishga xizmat qiladi. O'zbek va german tillaridagi umumiyliklar inson tafakkuri va muloqot ehtiyojlarining universalligini aks ettirsa, farqli jihatlar har bir tilning milliy-madaniy va struktur xususiyatlarini namoyon qiladi. Ushbu jihatlar tillararo kommunikatsiya, xorijiy tillarni o'qitish hamda tarjima amaliyotida muhim nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi. Funksional-semantik yondashuv turli til tizimlarini chuqurroq anglash, ularning ichki qonuniyatlarini ochib berish hamda tillar o'rtasidagi o'xshashlik va tafovutlarni aniqlash imkonini yaratadi. Shu jihatdan o'zbek va german tillarining funksional-semantik xususiyatlari qiyosiy tilshunoslikning istiqbolli yo'nalishlaridan biri sifatida alohida ilmiy ahamiyatga ega.

7. Duden. Die Grammatik der deutschen Gegenwartssprache. – 9. Aufl. – Berlin: Dudenverlag, 2016. – 1344 S.
8. Engel U. Deutsche Grammatik. – Heidelberg: Julius Groos Verlag, 2004. – 888 S.
9. O'zbek tilshunosligi bo'yicha ilmiy maqolalar to'plami. – Toshkent: Fan, 2018. – 320 b.
10. O'zbek tili grammatikasi. 2 jildda. – Toshkent: O'zbekiston Fanlar akademiyasi nashriyoti, 1975–1976. – 1–2 j.
11. Qiyosiy tilshunoslikka oid zamonaviy ilmiy maqolalar va elektron resurslar // Elektron manbalar. – Murojaat qilingan sana: 04.06.2026